

Martina
Ožanić

Blago visovačke hridi na dohvat ruke

Visovac: Duhovnost i kultura na Biloj Stini
Muzej za umjetnost i obrt, 30. studenog 2019. – 2. veljače 2020.
Zagreb, 2019., 318. str.
ISBN 978-953-7641-81-8

AUTORSKA KONCEPCIJA: Anđelka Galić
KONCEPCIJA POSTAVA: Anđelka Galić, Sanja Cvetnić,
Miroslav Gašparović, Irma Huić
VIZUALNI IDENTITET I LIKOVNI POSTAV: Bachrach & Krištofić
STRUČNI TIM IZLOŽBE TE AUTORI TEKSTOVA U MONOGRAFIJI:
Hana Breko Kustura, Sanja Cvetnić, Antonia Došen, Anđelka Galić,
Hrvatini Gabrijel Jurišić, Andrea Klobučar, Arijana Koprčina, Danko Šourek,
Antonia Tomić, Marko Trogrlić, Tanja Trška, Zdravko Živković

Ne događa se često da se povijest te umjetničko i kulturno blago jednoga samostana predstavi *urbi et orbi* zasebnom monografskom izložbom. Upravo to je uspjelo franjevačkom samostanu Gospe od Milosti sa otoka Visovca, kome je bio posvećen trogodišnji međuinstitucionalni i interdisciplinarni projekt predvođen Anđelkom Galić, a čiji je završetak okrunjen izložbom „Visovac: Duhovnost i kultura na Biloj Stini“. Iscrpna znanstvena istraživanja naših najvršnjih stručnjaka, popraćena konzervatorsko-restauratorskim radovima na samostanskom inventaru, trajala su od 2016. godine kako bi se šest stoljeća žive umjetničke i kulturne, a prije svega duhovne povijesti ovoga franjevačkog samostana prvi put muzejski predstavilo široj javnosti. Geografski izolirani otočić na rijeci Krki postao je dostupniji publici koja je ovaj put na visovačku hrid umjesto s brodića mogla zakoračiti – iz tramvaja. Projekcija kratkoga filma autora Paola Mofardina i Jovana Kliske u zamračenoj ulaznoj dvorani uronila je posjetitelja u ovaj uistinu čaroban pejzaž s gotovo okomitim, golim stijenama kanjona s usječenim vijugavim tokom smaragdne Krke na čijem se otočiću iza drvoreda jablana, čem-

presa i maslina kriju franjevačka crkva i samostan. Kadrovi prirodnih ljepota udruženi s kontemplativnim ugođajem filma ozvučenoga podlogom sakralne glazbe oslikali su redovničku svakodnevicu te gledatelja vrlo djelotvorno iz užurbane gradske vreve prenijeli u duhovni i prostorni ambijent Visovca, pružajući izloženim predmetima nužno potreban kontekst.

Franjevci provincije Bosne Srebrene bježeći od prodora Osmanlija našli su 1445. godine utočište u napuštenom augustinskom samostanu na Visovcu. Uslijed nemirnih ratnih vremena bili su prisiljeni napustiti ga 1648. godine i smjestiti se u samostan sv. Lovre u Šibeniku, no carskim fermandom Mehmeda IV. iz 1674. godine vraćaju im se izgubljeni posjedi pa se nakon zadnje prognaničke epizode trajno 1675. godine vraćaju na osamu *Bile stine*. Od kraja XVII. i tijekom XVIII. stoljeća braća predano rade na obnovi crkve i samostana, poput izgradnje novih zgrada i samostanskoga krila, ali i na jačanju Visovca kao hodočasničkoga i obrazovnoga središta, s usporednim prikupljanjem umjetničkoga i kulturnoga blaga. To je blago predstavljeno s petstotinjak predmeta iz samostanske crkve, razni-

© Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb

ce, arhiva i knjižnice koje je bilo moguće izložiti, a među kojima su prednjačili liturgijsko posuđe, devocionalije, knjižna i arhivska građa te slikarska djela, dok je ostali inventar, poput mramornih oltara, orgulja, osobito štovane ikone Gospe Visovačke ili zidne slike, iz razumljivih razloga zastupljen samo fotografijama ili video projekcijama. Spomenuta na zidu naslikana slika Bogorodice s Djetetom i anđelima, zaklonjena iza južnoga oltara, vjerojatno je rad neznanoga dalmatinskog majstora iz samih početaka franjevačke prisutnosti na otoku. Iz tih najranijih vremena sačuvani su i procesijski kasnogotički križ i kalež iz 1500. godine neznanih provenijencija, te pokaznica iz 1562. godine, ujedno za sada jedini poznati signirani rad zadarskoga majstora Mate Baričevića (Matteo Boriceo), koja je pripadala Župi Perušić. Osobitu vrijednost nosi fond od 18.000 tiskanih i rukopisnih knjiga koji je visovačku zbirku prometnuo među najznačajnije samostanske knjižnice franjevačke Provincije Presvetog Otkupitelja, potvrđujući njegovu istaknutu pastoralnu i odgojno-obrazovnu zadaću koju je primio 1568.

godine kao kuća novicijata. Knjižnica je opremljena naslovima od iznimne važnosti iz područja filozofije, teologije, gramatike, prirodoslovlja i medicine, što pokazuje da su braća marljivo širila i njegovala pisanu kulturu i znanje. Na izložbi su predstavljeni probrani primjerci među kojima se i u svjetskim okvirima izdvaja inkunabula Ezopovih basni koje je Dobrić Dobričević (Boninus de Boninis) objavio u Bresciji 1487. godine, a tu su još i prvotisak teološko-mističnih spisa *Corpus Aeropagitum* filozofa Pseudo-Dionizija Areopagita, izdan u Veneciji između 1497. i 1504. godine, ili pak herbarij *De materia medica* grčkog liječnika Pedanija Dioskorida s početka I. stoljeća, kojega je 1585. godine sienski liječnik Pietro Andrea Mattioli preveo na talijanski i dopunio komentarima, novim spoznajama i novootkrivenim biljkama, da nabrojimo samo neke.

Vrhunac franjevačkoga djelovanja tijekom XVIII. stoljeća materijaliziran je nizom narudžbi mahom u uglednim venecijanskim radionicama. Izuzev najbrojnije skupine liturgijskoga posuđa s kvalitetnim primjercima mletačkoga zlatarstva (poka-

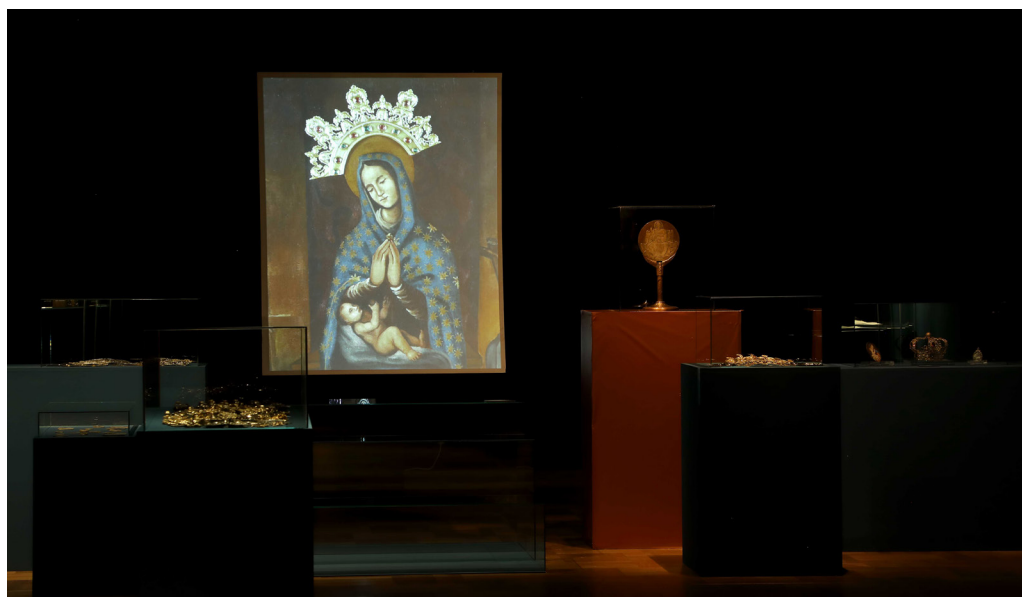
znice, kaleži...) i devocionalija, predstavljena je i brojčano nevelika, ali značajna zbirka slikarstva koja se diči slavnim imenima poput Jurja Čulinovića, Bernarda Strozija, Jacopa Amignonija ili Giovannija Battiste Augustija Pitterija. Također, zanimljiv je par relikvijara s prikazom *Dvanaestogodišnji Isus* i *Marija u suzama* koje je neznani slikar izradio oko 1589. godine ugledavši se neposredno na bakrezne predloške francuskoga grafičara Philippea Thomassina objavljene u Rimu prema crtežima Jurja Julija Klovića. Među posebnostima samostanske zbirke svojom se rijetkošću izdvaja i grupa liturgijskih predmeta od sedefa izrađenih u Svetoj Zemlji tijekom XIX. stoljeća.

Manje nedorečenosti u postavu izloženih predmeta nadoknađene su popratnom raskošno ilustriranom monografijom koju uz autoricu supotpisuju urednice Sanja Cvetnić i Antonia Došen. Nadovezujući se na posljednji opsežniji prikaz Visovca iz 1997. godine (*Visovački zbornik: zbornik radova Simpozija u prigodi 550-te obljetnice franjevačke nazočnosti na Visovcu (1445.-1995.)*), recentno izdanje donosi nove spoznaje proizašle iz znanstveno-istraživačkoga pothvata kroz pob-

no elaborirana poglavlja brojnih suradnika specijaliziranih za pojedinačna područja, zajedno s kataloškim jedinicama te zaključnom kronologijom najbitnijih događaja vezanih uz samostan. Tako je, primjerice, Sanja Cvetnić temeljito obradila slikarski korpus koji je ranije privukao pažnju istraživača poput Grge Gamulina, Radoslava Tomića i Zoraide Demori Staničić. Istraživanjima Sanje Cvetnić uspješno je rasvijetljen ikonografski kôd franjevačke duhovnosti te su ponuđeni novi atributivni prijedlozi, a pojedina slikarska djela prvi put ovdje objavljena i valorizirana. Šest stoljeća visovačke prošlosti jezgrovito je sažeo Marko Trogrlić, dok je okolnosti izgradnje samostana i crkve razjasnila Antonia Tomić nudeći pregled povijesnoga razvoja uz usporedu iščitavanje grafičke i fotografske arhivske dokumentacije. Danko Šourek usmjerio je žarište istraživanja na razdoblje intenzivnoga opremanja crkve baroknim oltarima i skulpturama nastalim u neznanim venecijanskim radionicama, stavljajući ih u širi kontekst dalmatinskih crkvi i mletačkih uzora. Proučavajući temu skrovite visovačke zidne slike Bogorodice s Djetetom i anđelima Tanja

© Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb

© Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb

Trška ukazala je pak na potrebu „mijenjanja predodžbi o aktivnosti dalmatinskih slikara kasnog XIV. i XV. stoljeća“. Četiri gravirane bakrene ploče-matrice analizirala je Galić u okviru novovjekovne vizualne kulture te širenja pobožnosti distribucijom tiskane slike, a zajedno s Antonijom Došen sagledala knjižnu građu koja predstavlja „neprocjenjivo bogatstvo intelektualne baštine“. Arijana Koprčina obradila je raznoliku zbirku liturgijskoga posuđa i zavjetnih darova koji ocrtavaju značaj i ulogu Visovca, istaknuvši da prikupljena građa prerasta lokalne granice. Glazbenoj baštini u vidu notiranih glazbenih rukopisa, rukopisnih zbirki za orgulje ili teorijsko-glazbenih priručnika posvetila se Hana Breko Kustura, a Andrea Klobučar liturgijskom ruhu te raritetnim umjetninama od sedefa. Svako od poglavlja uključuje i podatke o restauriranju predmeta te kataloške jedinice s opisom, analizama i bibliografijom. Usputna primjedba

odnosila bi se tek na izostavljanje prijevoda, kako na panoima i legendama na izložbi tako i u monografiji, jer bi s njime izložba bila dostupnija i sve brojnijim stranim turistima, a vrijedni rezultati dobili međunarodnu vidljivost.

Jasno je da realizacija ovakvoga projekta prije svega počiva na udruženom radu mnoštva suradnika i partnera koji redom zaslužuju pohvale, od kustosa, restauratora unutar i izvan institucija, konzervatora, fotografa te samih vlasnika visovačkih franjevac, a koje zbog ograničenja prostora nije moguće ovdje sve poimence navesti. U trajno nasljeđe ostaje monografija koja kvalitetom tekstova i gotovo luksuznim izdanjem postaje uzoran primjer i čvrsto polazište za daljnja istraživanja, a kroz izložbu je ovaj usamljeni otok prvi put približen široj javnosti koja je, vjerujemo, dobila nadahnuće da zaplovi k njemu i doživi ga u punini njegovog okruženja. x